

УДК 373.016.011.33:613

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.6>

Вадим ЛЮТИЙ

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
бульв. І. Шамо, 13/2, м. Київ, Україна, 02154
ORCID: 0000-0002-9105-0470

Наталія БОЗОВЧУК

магістрантка,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
бульв. І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154
ORCID: 0000-0003-3937-3739
DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.6>

Бібліографічний опис статті: Лютий, В., Бозовчук, Н. (2022). Чинники ризику адиктивної поведінки студентів закладів вищої освіти. *Ввічливість. Humanitas*, 4, 44–52, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.6>

ЧИННИКИ РИЗИКУ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мета представлено у статті дослідження – визначення чинників, що підвищують ризик формування адиктивної поведінки студентів закладів вищої освіти (ЗВО). Теоретично обґрунтовано, що формування адиктивної поведінки під час навчання в ЗВО може бути пов'язане із труднощами адаптації до навчання, ускладненими проблемами в сім'ї та неформальному оточенні. Визначено ознаки неблагополуччя в різних сферах життєдіяльності студентів, що можуть свідчити про ризик формування у них девіантної поведінки: конфлікти в сім'ї, формальних і неформальних групах та з викладачами, самотність та відсутність підтримки з боку оточуючих, відсутність мотивації до навчання та надмірні навчальні навантаження.

Представлено результати емпіричного дослідження, що передбачало анонімне опитування студентів ЗВО за допомогою Google Forms та статистичний аналіз отриманих даних. Дослідження продемонструвало наявність значущих взаємозв'язків між загальними показниками неблагополуччя в сім'ї, дружніх стосунках і ЗВО, а також низькими показниками дружнелюбності й емоційної стабільності, визначеними за допомогою методики TPII UKR, та ступенем ризику формування адиктивної поведінки студента. Виокремлено стилі студентського життя, що пов'язані з формуванням адиктивної поведінки. Доведено, що ризик формування адиктивної поведінки пов'язаний із перенавантаженням роботою та навчанням на фоні емоційної нестабільності за умов, що студент не отримує належну підтримку в сім'ї та у неформальному оточенні.

Представлено рекомендації щодо профілактики адиктивної поведінки студентів у ЗВО: систематичне проведення досліджень, спрямованих на виявлення чинників ризику її формування в конкретному закладі, формування у студентів навичок раціональної організації навчання, формування позитивного психологічного клімату в студентських групах та створення умов для активного дозвілля, впровадження працевлаштування студентів у формах, сумісних із навчанням, налагодження системи соціальної та психологічної підтримки студентів, котрі зустрічаються із особистісними проблемами, проведення тренінгів з формування успішних копінг-стратегій, розвитку комунікативних вмій та навичок самоконтролю емоційного стану.

Ключові слова: адиктивна поведінка, залежність, чинники ризику, профілактика, студент, заклад вищої освіти.

Vadym LIUTYI

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Social Work,
Borys Grinchenko Kyiv University,
18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154
ORCID: 0000-0002-9105-0470

Nataliia BOZOVCHUK

Undergraduate Student,

Borys Grinchenko Kyiv University,

18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0003-3937-3739**DOI:** <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.6>

To cite this article: Liutyi V., Bozovchuk, N. (2022). Chynnyky ryzyku adyktivnoi povedinky studentiv zakladiv vyshchoi osvity [Risk factors for addictive behavior of students of higher education institutions]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 4, 44–52, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.6>

RISK FACTORS FOR ADDICTIVE BEHAVIOR OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The purpose of the study presented in the article is to determine the factors that increase the risk of forming addictive behavior of higher education institutions students. It is theoretically substantiated that the formation of addictive behavior during study at a higher education institution may be associated with difficulties in adapting to learning, complicated problems in the family and informal environment. Signs of trouble in various spheres of students' life have been identified, which may indicate the risk of their deviant behavior: conflicts in the family, formal and informal groups and with teachers, loneliness and lack of support from others, lack of motivation to learn and excessive learning loads.

The results of an empirical study, which involved an anonymous survey of university students using Google Forms and statistical analysis of the data obtained, are presented. The study demonstrated the presence of significant correlations between general indicators of family, friendships and university distress, as well as low rates of friendliness and emotional stability determined using the TIPI UKR methodology, and the degree of risk of forming student addictive behavior. It has been proven that the risk of the formation of addictive behavior is associated with overload of work and study against the background of emotional instability in conditions that the student does not receive proper support in the family and in an informal environment.

Recommendations for the prevention of addictive behavior of students in higher education institutions are presented: systematic research aimed at identifying risk factors for its formation in a particular institution, the formation of students' skills of rational organization of education, formation of a positive psychological climate in student groups and creation of conditions for active leisure, introduction of student employment in forms compatible with learning, establishment of a system of social and psychological support for students who face personal problems, conducting trainings on the formation of successful coping strategies, the development of communicative skills and self-control skills of the emotional state.

Key words: *addictive behavior, addiction, risk factors, prevention, student, higher education institution.*

Актуальність проблеми. У наш час для країни важливо піклуватися про життя та здоров'я студентів як соціальної групи, адже вони є майбутнім країни та продовженням поколінь. Вік студента припадає на завершення підліткової фази та на початок юнацької, що характеризуються прагненням людини довести свою незалежність та певну дорослість. У той же час, молода людина розпочинає студентське життя, наповнене отриманням нових знань в університеті, новими знайомствами та першим коханням. Різні події, що відбуваються у житті молоді людини, можуть призвести до її перевантаження і фактично підштовхнути її до адиктивної поведінки. Звичайно, це не означає обов'язкове формування залежності в людини, але ризик того, що в будь-якій сфері життя студента можуть виникнути обставини, що спричинять її формування, виключати не можна.

Станом на 2019 рік, відповідно до опитування ESPAD, частка підлітків, які хоча б раз у житті вживали алкоголь становить – 85,7%, а кількість тих, хто вживав алкогольні напої у своєму житті десять і більше разів складає – 46,3%, що є майже половиною опитаних у дослідженні (Балакірева та ін, 2019). За статистичними даними Національного центру статистики зловживання наркотиками, в США у 2022 році було встановлено, що 62% підлітків зловживали алкоголем, 50% – хоча б раз вживали наркотики (Teenage Drug Use Statistics: Data & Trends on Abuse, 2022). За даними ресурсу Truelist, більше 210 мільйонів людей у всьому світі залежні від соціальних мереж та інтернету (Social Media Addiction Statistic, 2022), а мета-аналіз M.Stevens, D.Dorstyn, P.Delfabbro, D.King, дозволив встановити, що глобальна поширеність ігрових розладів становить 3,05%. Це означає, що

може бути до 60 мільйонів людей (або більше), які страждають від ігрового розладу (Stevens et al., 2021). Отже, і світові, й вітчизняні дані свідчать про значну поширеність залежності серед молоді студентського віку.

Чинники ризику адикції можуть походити із різних сфер життя студента, але саме з віковими особливостями та студентським способом життя може бути пов'язаний високий ризик формування адиктивної поведінки у студентів, особливо – молодших курсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Чинники формування адиктивної поведінки вивчає багато науковців, які наводять власні класифікації з даного явища. Так, O.Santangelo, S.Provenzano, A.Firenze вказують на значні ризики формування в сучасній молодій людини залежності не лише від психоактивних речовин, а й від різних поширених форм поведінки: електронних та азартних ігор, активності в інтернеті, харчової поведінки тощо (Santangelo et al., 2022). Ю. Железнякова вказує, що певні умови, які можуть виникнути та спричинити формування адиктивної поведінки в людини, є чинниками ризику. Авторка виокремлює соціальні (макросоціальні – пов'язані з ситуацією в країні, та мікросоціальні – пов'язані з оточенням людини), вікові (індивідуальні особливості – протестна поведінка, негативізм, прагнення до нового), психологічні (акцентуації, невпевненість, неефективні копінг-стратегії, соціальна пасивність), психопатологічні (особливості особистісної патології і досвіду), патопсихологічні (психіатричні розлади, затримки розвитку) та біологічні (генетична схильність, органічні ураження мозку, хронічні захворювання, спадковість, обтяжена розладами батьків, рання сексуальна активність тощо) (Железнякова, 2013).

Т. Чубіна, С. Косяк, Я. Федоренко зазначають, що у підлітків найчастішими чинниками ризику є ті, які з'являються в школі (конфлікти з однолітками, вчителями, невдачі в навчанні), у сім'ї (конфлікти з батьками) та ті, що пов'язані з особистісними характеристиками (незрілість особистісної ідентифікації, обмеженість поведінкових стратегій, низька стійкість до стресів, почуття самотності та невизначеність сенсу життя) (Чубіна та ін, 2022). Ю. Бохонкова, О. Пелешенко, Ю. Сербін, В. Леліва вказують, що високим чинником ризику до формування адиктивної поведінки є низька самооцінка

людини (Бохонкова та ін, 2021). У. Михайлишин, досліджуючи вплив міжособистісних відносин на формування адиктивної поведінки, визначила, що чинниками ризику формування деяких видів адикції (алкогольної, наркотичної, інтернет-залежності) будуть виразні егоїстичний, агресивний, підозрілий та залежний типи міжособистісних відносин (Михайлишин, 2020).

У наукових дослідженнях названих авторів розкриваються та обґрунтовуються чинники формування адиктивної поведінки дітей та молоді взагалі або окремих її проявів. У той же час, особливості соціальної ситуації та розвитку особистості молоді людини, що посилюють ризик формування різноманітних адикцій під час навчання у закладах вищої освіти, розкриті недостатньо. Проте саме такі чинники мають бути в центрі уваги профілактики адиктивної поведінки студентів ЗВО.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження, представленого в даній публікації, є визначення чинників, що підвищують ризик формування адиктивної поведінки студентів закладів вищої освіти. У ході дослідження вирішувались такі завдання: теоретично обґрунтувати чинники соціальної ситуації та розвитку особистості молоді людини, котра навчається у ЗВО, що можуть вплинути на формування у неї адиктивної поведінки; визначити поширеність серед студентів ЗВО проявів адиктивної поведінки та чинників, що можуть вплинути на її формування; за допомогою аналізу емпіричних даних встановити характер впливу окремих ситуативних та особистісних чинників на ризик формування у студента адиктивної поведінки; представити рекомендації щодо впровадження отриманих результатів в рамках профілактичної роботи закладу вищої освіти.

Методологія та методика дослідження. Узагальнення представлених в наукових джерелах поглядів щодо чинників адикцій дозволило припустити, що формування адиктивної поведінки у студентів може бути спричинене низькою обставин, які з'являються у їхньому житті у зв'язку із навчанням в ЗВО. Залежна поведінка може сформуватись на фоні постійних стресових ситуацій, до яких потрапляють студенти (неспроможність впоратися із навчальним навантаженням, непорозуміння з викладачами чи одногрупниками, необхідність поєднувати навчання із роботою тощо). Ситу-

ація може ускладнюватися труднощами у взаємовідносинах в сім'ї та у неформальному оточенні, проблемами зі здоров'ям. Людина, сама того не помічаючи, може знайти справу, яка допомагатиме їй забути про наявні проблеми чи відволіктися. Але при цьому така справа може стати об'єктом залежності, що нестиме шкоду для життя людини.

Крім того, ризик формування залежності у студента може збільшуватися, якщо для нього притаманні дезадаптивні якості особистості (занижена самооцінка, невпевненість у собі чи неефективні копінг-стратегії). У такому випадку людині важко буде впоратися з появою різних негативних ситуацій чи конфліктів у житті, і саме тому цей чинник підвищує ризик формування залежності.

Для перевірки названих припущень було проведено емпіричне дослідження, спрямоване на визначення чинників ризику формування адиктивної поведінки студентів першого року навчання закладу вищої освіти. Вибір впав саме на студентів перших курсів, адже це початок нового етапу людини, і на цьому етапі особистість може бути найбільш вразливою як до зовнішніх, так і внутрішніх чинників ризику адиктивної поведінки. У рамках дослідження був застосований метод опитування у формі анонімного анкетування.

Методика опитування включала в себе три блоки. Перший блок складався з питань, які давали інформацію про студента та вимальовували картину його життя. У другому блоці студенти повинні дати суб'єктивну оцінку собі, своєму навчанню в університеті, взаєминам з родиною та друзями. Крім того, у блоці містились розроблені авторами шкали самооцінки чинників формування адиктивної поведінки, що мають відношення до оточення студента (сім'я, друзі), вищого навчального закладу та індивідуальних особливостей. У третьому блоці були представлені питання, які давали змогу дізнатися, які види активності студентів є для них найбільш цінними, а отже є ризик формування залежності від них, та питання, що розкривають суб'єктивну оцінку наявності у студентів ознак адиктивної поведінки відповідно до діагностичних критеріїв МКХ-10. Анкета була доповнена психодіагностичною методикою ТІРІ UKR, що в рамках експрес-опитування дозволяє встановити виразність

в учасників дослідження особистісних рис відповідно до п'ятифакторної теорії особистості, т. зв. «Великої п'ятірки» (Кліманська, Галецька, 2019). Передбачалося самостійне заповнення студентом анкети в електронному вигляді в програмі Google Forms, отже можна вказати, що вплив дослідників на респондентів був мінімізований. Дані, отримані в ході опитування, були піддані статистичному аналізу з метою підтвердження причинно-наслідкових зв'язків між передбаченими дослідженням чинниками формування адиктивної поведінки студентів та ступенем виразності ризику такої поведінки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Емпіричне дослідження було проведене у червні 2022 року на базі двох факультетів Київського університету імені Бориса Грінченка. У ході дослідження опитування пройшли 99 студентів першого курсу. Тип вибіркової сукупності – цілеспрямований, гніздовий, за бажанням. Усім студентам першого курсу обраних за цільовою ознакою (спеціальність) факультетів адресною розсилкою електронної пошти було запропоновано пройти анкетування за допомогою Google Forms. Рішення щодо участі в опитуванні студенти приймали самостійно.

Опитування пройшли 25 чоловіків та 74 жінки. Вік 84 опитаних на момент дослідження склав 17–18 років, 13 – 19–20 років; 14 опитаних отримували освіту за гуманітарними спеціальностями, 7 – технічними, 78 – соціальними. Структура вибірки за гендерно-віковим складом та спеціальністю в цілому відповідала генеральній сукупності. 79 опитаних проживали разом із батьками або родичами, 20 – окремо від батьків в гуртожитку або в орендованій квартирі; 20 опитаних поєднували навчання із постійною роботою, 28 – мали епізодичну або випадкову роботу, 51 – не поєднували навчання із роботою.

Відповідно до результатів опитування, значна частка студентів вважала такими, що відіграють важливу роль в їхньому житті, деякі ризиковані щодо формування залежності види поведінки: «відпочинок у гарній компанії» – 80,8% опитаних, інтернет-серфінг, проведення часу в соціальних мережах (Instagram, Telegram, Viber, TikTok, Facebook, тощо) – 77,8%, турбота про власну зовнішність (фітнес, мейкап, бодібілдинг, тощо) – 73,7%, заняття спортом (спортзал, гімнастика, спортивні ігри) – 55,6%, здійснення покупок в мага-

знах – 49,5%, романтичні стосунки – 55,6%, секс – 37,4%, здорове харчування, дотримання дієт – 39,4%, геймінг (комп'ютері ігри, ігри на телефоні, приставці) – 30,3%, відвідування клубів, клубне життя – 14,1% опитаних. При цьому значна частина опитаних у зв'язку із названими важливими для себе видами поведінки помічала ситуації, що можуть бути ознаками адикції: переживання особливого досвіду та особливих переживань (75,8%), відмову від інших важливих занять (52,5%), втрату контролю над собою, своєю поведінкою та емоційним станом (35,4%), неспроможність стримати власні бажання (32,3%) та зазнавання проблем і неприємностей (30,3%) (рис. 1). Звичайно, кожна із перелічених ознак сама по собі не засвідчує наявності у людини адиктивної поведінки, проте поєднання декількох вказує на ризик її формування. Відповідно до результатів опитування, не менше 4-х із перелічених ознак (високий ризик залежності) одночасно відмічали у себе 21,2% студентів, 2-3 ознаки (помірний ризик залежності) – 47,5%, одну ознаку або повну їх відсутність (мінімальний ризик залежності) – 31,3% опитаних.

У ході опитування студенти могли за п'ятизначною порядковою шкалою оцінити те, наскільки для їхньої життєдіяльності в сім'ї, навчальному закладі та у сфері неформальних взаємовідносин притаманні ознаки неблагополуччя, що можуть підвищити ризик формування адиктивної поведінки (рис. 2). Найбільш поширеними серед опитаних ознаками неблагополуччя були конфлікти та відсутність підтримки та взаєморозуміння в сім'ї й нефор-

мальному оточенні та надмірне навантаження роботою й навчанням. Взагалі, високі показники за шкалою оцінки сімейного неблагополуччя були властиві 50,5% опитаним, проблем у дружніх стосунках – 37,4%, труднощів навчання в ЗВО – 67,7% опитаним студентам.

Статистичний аналіз продемонстрував наявність значущих взаємозв'язків між загальними показниками неблагополуччя в сім'ї, дружніх стосунках та ЗВО та ступенем ризику формування адиктивної поведінки студента. При цьому найбільш суттєвий вплив на виразність ознак адикції мали проблеми та труднощі, пов'язані із неформальним спілкуванням та навчанням студентів (табл. 1). Показник врівноваженого співвідношення шансів (AOR) формування адиктивної поведінки у випадку високих значень неблагополуччя у дружніх стосунках дорівнював 3,23 ($p=0.02$), неблагополуччя в ЗВО – 2,98 ($p=0.11$), що можна інтерпретувати як збільшення ризику адиктивної поведінки в три рази порівняно із випадками низьких значень за даними показниками.

Аналіз взаємозв'язку ступеню ризику адиктивної поведінки студентів та їхніх особистісних рис, що відносяться до п'ятифакторної теорії особистості («Великої п'ятірки»), визначених за допомогою методики ТІРІ UKR, показав його зворотну залежність від таких рис, як «Дружелюбність» (доброзичливість, довірливість, орієнтація на співпрацю з іншими) та «Емоційна стабільність» (стійкість до стресу, врівноваженість, здатність до саморегуляції емоційного стану). При цьому емоційна стабільність має зворотний вплив на формування

Рис. 1. Поширеність серед опитаних студентів ознак адиктивної поведінки, % (N = 99)

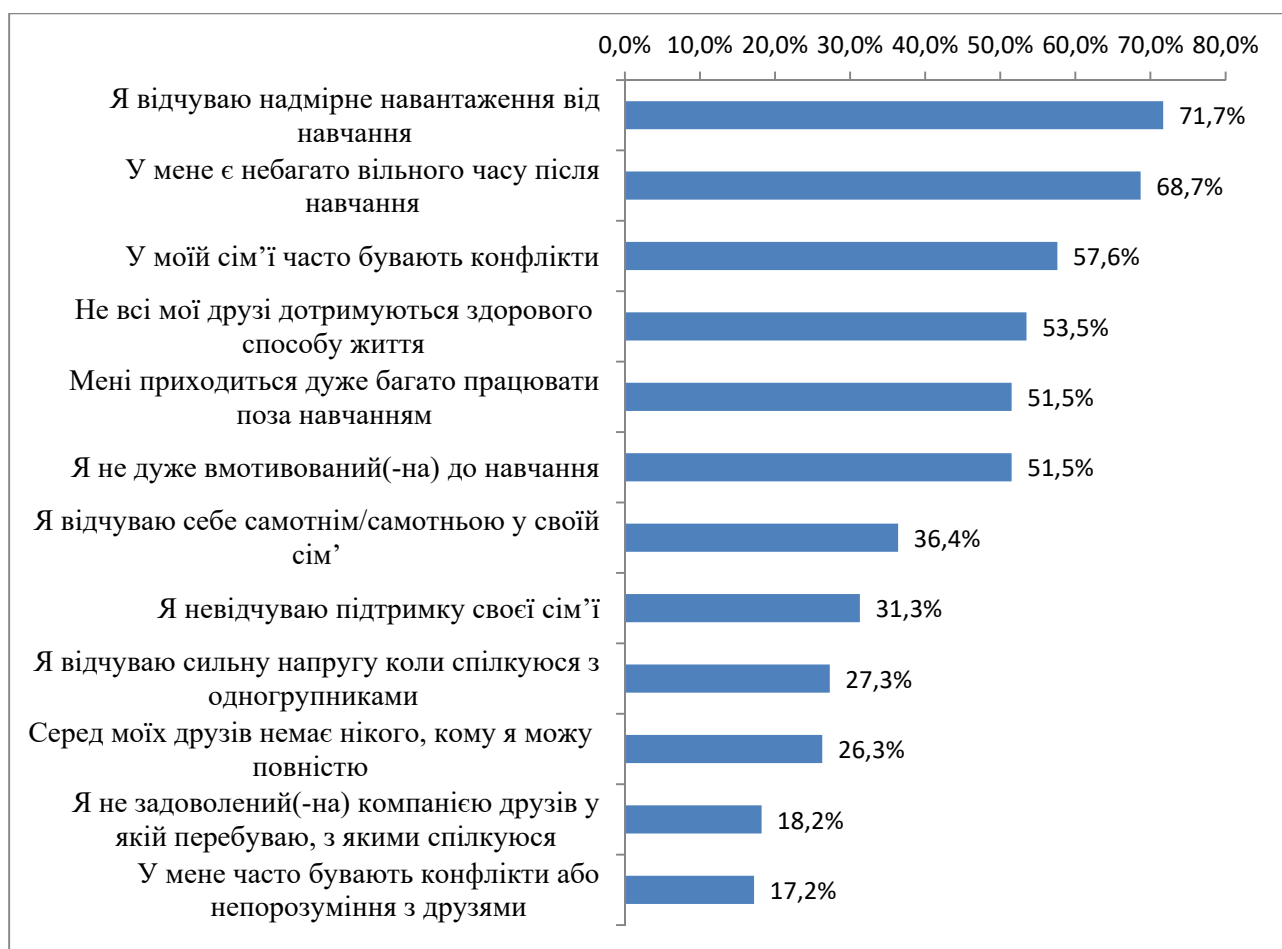

Рис. 2. Ознаки неблагополуччя студентів у різних сферах життєдіяльності (частка опитаних, що надали невпевнені або позитивні відповіді), %, N = 99

як помірного, так і високого рівня ризику адиктивної поведінки, дружелюбність – лише високого рівня (табл. 2). Ризик формування адиктивної поведінки у випадку високих показників нейротизму (низької емоційної стабільності) збільшувався в 5,5 разів (AOR=5.6, $p=0.002$), індивідуалізму (низька дружелюбність) – в 5 разів (AOR=4,95, $p=0.006$).

Факторний аналіз окремих індикаторів неблагополуччя в різних сферах життєдіяльності

дозволив виокремити 5 груп взаємопов'язаних ознак, що можна умовно назвати типами соціальної ситуації в основних сферах життєдіяльності (табл. 3). Аналіз продемонстрував, що ризик формування адиктивної поведінки пов'язаний із перенавантаженням роботою та навчанням за умов, що студент не отримує належну підтримку в сім'ї та у неформальному спілкуванні, пороте може суттєво знижуватись саме за умов благополуччя в сімейних стосунках.

Таблиця 1

Ситуативні чинники формування адиктивної поведінки

Чинник	Медіанні значення чиннику відповідно до ступеню ризику АП			Кореляція чинника зі ступенем ризику АП		Значення лінійної регресії стосовно кількості ознак адиктивної поведінки		
	Мін.	Помірн.	Вис.	ρ	Знач.	β	t	Знач.
Сімейне неблагополуччя	7	9	10	0,251	0,012	0,177	1.830	0,070
Проблеми в дружніх стосунках	10	11	14	0,292	0,003	0,196	1.967	0,052
Труднощі навчання в ЗВО	12	15	17	0,327	0,001	0,196	1.944	0,055

Таблиця 2

Особистісні чинники формування адиктивної поведінки

Чинник	Медіанні значення чиннику відповідно до ступеню ризику АП			Кореляція зі ступенем ризику АП		Значення лінійної регресії стосовно кількості ознак адиктивної поведінки		
	Мін.	Помірн.	Вис.	ρ	Знач.	β	t	Знач.
Екстраверсія	9	8	10	0,750	0,461	0,029	0,269	0,789
Дружелюбність	11	11	10	-0,197	0,051	-0,146	-1,400	0,165
Добросовісність	11	11	11	-0,004	0,968	-0,012	-0,188	0,906
Емоційна стабільність	10	8	7	-0,316	0,001	-0,281	-2,829	0,006
Відкритість досвіду	10	11	10	-0,016	0,876	-0,040	-0,384	0,702

Таблиця 3

Факторний аналіз соціального

Типи соціальної ситуації відповідно до ознак благополуччя в основних сферах життєдіяльності	Кореляція зі ступенем ризику АП		Значення лінійної регресії стосовно кількості ознак адиктивної поведінки		
	ρ	Знач.	β	t	Знач.
1. «Успішні дружні стосунки»: підтримка друзів та довіра до них, задоволеність компанією, вмотивованість до навчання, відсутність перенавантаження навчанням та роботою	-0,135	0,183	-0,154	-1,665	0,101
2. «Благополучна сім'я»: підтримка сім'ї, позитивний психологічний клімат в сім'ї, відсутність домашніх конфліктів, «правильні» друзі, вмотивованість до навчання	-0,233	0,020	-0,218	-2,346	0,021
3. «Важка робота»: Надмірне навантаження роботою, відсутність вільного часу, низька вмотивованість щодо навчання, конфлікти з викладачами, напружені стосунки з сім'єю та друзями	0,262	0,009	0,247	2,662	0,009
4. «Погана компанія»: незадоволеність компанією, конфлікти з друзями та одногрупниками, нездоровий спосіб життя друзів	0,168	0,097	0,166	1,787	0,077
5. «Важке навчання»: Надмірне навантаження навчанням, висока вмотивованість щодо навчання, конфлікти в сім'ї та з друзями	0,197	0,051	0,201	2,167	0,033

Аналіз врівноваженого співвідношення шансів шляхом додавання до моделі в якості коваріантів факторів соціальної ситуації та особистісних рис студентів та виключення змінених, що мають низьку статистичну значущість, продемонстрував збільшення ризиків формування в 2 рази за умов високих показників фактору 3 «Важка робота» (AOR= 1.76, p=0.04) та фактору 5 «Важке навчання» (AOR= 1.907, p=0.027).

Висновки та перспективи подальших досліджень. За допомогою дослідження було встановлено, що неблагополуччя в сім'ї та в дружніх стосунках і труднощі навчання ЗВО збільшують ризик формування адиктивної поведінки у студентів на фоні їхньої високої емоційної нестабільності та низької дружелюбності (високого індивідуалізму). При цьому названі особистісні риси більшою мірою детермінують формування адиктивної поведінки, ніж ситуативні чинники, а вплив дезадаптації в навчанні та у міжособис-

тисних стосунках на ризик адикцій у студентів є суттєвішим за вплив взаємовідносин у сім'ї. Отримані дані дозволяють припустити, що проблеми адаптації до ЗВО та надмірні навантаження у навчанні або внаслідок поєднання навчання із роботою, поєднані із труднощами у неформальних взаємовідносинах та недостатньою підтримкою сім'ї, посилюють в емоційно нестабільних студентів прагнення до «втечі від реальності шляхом фіксації» на особливо цінних для них видах активності. Проте жоден із зазначених чинників адиктивної поведінки не є самодостатнім або визначальним.

Варто зазначити, що дане дослідження не дозволяло врахувати вплив на формування адиктивної поведінки гендерних та вікових чинників, сімейного стану й економічного статусу, визначити особливі ризики формування адиктивної поведінки, пов'язані із навчанням за різними спеціальностями. Обсяг та спосіб

формування вибірки забезпечував внутрішню валідність результатів дослідження, проте обмежував його репрезентативність щодо студентів взагалі.

Попри названі обмеження, дослідження дозволяє зробити висновок про необхідність врахування визначених чинників ризику при профілактиці адиктивної поведінки студентів ЗВО. Така робота може передбачати профілактичні заходи, спрямовані на формування у студентів усвідомленої мотивації навчальної діяльності, навичок раціональної організації навчання і тайм-менеджменту, формування позитивного психологічного клімату в студентських групах та створення умов для активного дозвілля, впровадження системи працевлаштування студентів, які цього потребують, у формах, що не заважатимуть навчальному процесу, налагодження системи соціальної та психоло-

гічної підтримки студентів, котрі перебувають у складних життєвих обставинах або зустрічаються із особистісними проблемами, проведення тренінгів з формування успішних копінг-стратегій, розвитку комунікативних вмінь та навичок самоконтролю емоційного стану для тих, хто цього потребує. Важливим елементом профілактики адиктивної поведінки студентів ЗВО повинно бути систематичне проведення досліджень, спрямованих на виявлення чинників ризику її формування в конкретному закладі та мінімізацію їхнього впливу.

Перспективи подальших досліджень проблеми можуть бути пов'язані із вивченням гендерних, вікових, професійних та етнокультурних детермінант формування адиктивної поведінки та розробкою й апробацією профілактичних заходів, що допоможуть знизити ризик її формування саме у студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Железнякова Ю. В. Адиктивна поведінка: аналіз наукових підходів. *Актуальні проблеми психології*. Київ : Фенікс, 2013. Т. 12. Вип. 18. С. 96–103.
2. Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О. М. Балакірева та ін. Київ : ТОВ «ОБНОВА КОМПАНІ», 2019. 214 с.
3. Кліманська М. Б., Галецька І. І. Українська адаптація короткого п'ятифакторного опитувальника особистості ТІРІ (ТІРІ-UKR). *Psychological Journal*. Volume 5. Issue 9, 2019. С. 57–74.
4. Михайлишин У. Б. Вплив міжособистісних відносин на формування адиктивної поведінки у юнацькому віці. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2020. № 3(1). С. 165–183 .
5. Проблема залежності від соціальних мереж як сучасного виду соціальних відносин в юнацькому віці / Бохонкова Ю.О., Пелешенко О. В., Сербін Ю. В., Леліва В. С. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*. 2021. № 3(56) Т.2. С. 101–112 .
6. Чубіна Т. Д., Косяк С. М., Федоренко Я. А. Поведінкові аномалії в умовах трансформації сучасного суспільства. 2022. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/222/5951/12459-1?inline=1> (дата звернення: 23.09.2022).
7. Global prevalence of gaming disorder: A systematic review and meta-analysis / Stevens M.W.R., Dorstyn D., Delfabbro P. H., King D. L. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*. 2021. P. 553–568.
8. Social Media Addiction Statistic. *TRUelist*. 2022. URL: <https://truelist.co/blog/social-media-addiction-statistics/> (дата звернення: 23.09.2022).
9. Teenage Drug Use Statistics: Data & Trends on Abuse. *NCDAS*. 2022. URL: <https://drugabusestatistics.org/teen-drug-use/> (дата звернення: 23.09.2022).
10. Santangelo O. E., Provenzano S., Firenze A. Risk Factors for Addictive Behaviors: A General Overview. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022 Jun; 19(11): 6583. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9180507/pdf/ijerph-19-06583.pdf> (дата звернення: 23.09.2022).

REFERENCES:

1. Zhelezniakova Y. V. (2013) Adyktivna povedinka: analiz naukovykh pidkhodiv. [Addictive behavior: an analysis of scientific approaches]. *Aktualni problemy psykholohii*. Kyiv : Feniks, 2013. T. 12. Vyp. 18. P. 96–103. [in Ukrainian].
2. Kurinnia, vzhivannia alkoholiu ta narkotychnykh rehovyn sered pidlitkiv, yaki navchaiutsia: poshyrennia y tendentsii v Ukraini : za rezultatamy doslidzhennia 2019 roku v ramkakh mizhnarodnoho proektu «levropeiske opytuvannia uchniv shchodo vzhivannia alkoholiu ta inshykh narkotychnykh rehovyn – ESPAD» / O.M. Balakirieva ta in. (2019) [Smoking, alcohol and drug use among adolescents studying: spread and trends in Ukraine: according to the

results of a 2019 study within the framework of the international project "European Survey of Students on Alcohol and Other Drugs – ESPAD"]. Kyiv : TOV «OBNOVA KOMPANI». 214 p. [in Ukrainian].

3. Klimanska M. B., Haletska I. I. (2019) Ukrainska adaptatsiia korotkoho piatyfaktornoho opytuvalnyka osobystosti TIPI (TIPI-UKR). [Ukrainian adaptation of the short five-factor personality questionnaire TIPI (TIPI-UKR)]. *Psychological Journal*. 2019. Volume 5. Issue 9. С. 57–74. [in Ukrainian].

4. Problema zalezhnosti vid sotsialnykh merezh yak suchasnoho vydu sotsialnykh vidnosyn v yunatskomu vitsi / Bokhonkova Y.O., Peleshenko O.V., Serbin Y.V., Leliva V.S. (2021) [The problem of a social networks addiction as a modern type of social relations in adolescence]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii ta sotsialnoi roboty*. 2021. № 3(56) Т. 2. P. 101–112. [in Ukrainian].

5. Mykhailyshyn U. B. (2020) Vplyv mizhosobystisnykh vidnosyn na formuvannia adyktivnoi povedinky u yunatskomu vitsi. (2020) [The influence of interpersonal relationships on the formation of addictive behavior in adolescence]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii*. 2020. № 3(1). P. 165–183. [in Ukrainian].

6. Chubina T. D., Kosiak S. M., Fedorenko Y. A. (2022) Povedinkovi anomalii v umovakh transformatsii suchasnoho suspilstva. [Behavioral anomalies in the conditions of transformation of modern society]. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/222/5951/12459-1?inline=1>

7. Santangelo O. E., Provenzano S., Firenze A. (2022) Risk Factors for Addictive Behaviors: A General Overview. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022 Jun. 19(11): 6583. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9180507/pdf/ijerph-19-06583.pdf>

8. Social Media Addiction Statistic (2022) *TRUelist*. URL: <https://truelist.co/blog/social-media-addiction-statistics/>

9. Stevens M.W.R., Dorstyn D., Delfabbro P. H., King D. L. (2021) Global prevalence of gaming disorder: A systematic review and meta-analysis. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*. P. 553–568.

10. Teenage Drug Use Statistics: Data & Trends on Abuse (2022). NCDAS. URL: <https://drugabusestatistics.org/teen-drug-use/>